

AIKS033
Myöhäismoderni elämä
ja aktiivinen kansalaisuus -opintojakso
Kansalaisvaikuttaminen ja yhteiskuntaopetus

Katja Brandt, Minna Koskinen,
Riitta Miettinen & Anne Öhman

Kevätlukukausi 2017
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	KESKEISET KÄSITTEET	2
3	VAIKUTTAMINEN KANSALAISSYHTEISKUNNASSA.....	4
4	KANSALAISSKASVATUS	6
5	OPPIMISEN MERKITYS KANSALAISEKSI KASVAMISESSA.....	8
7	POHDINTA.....	10
	LÄHTEET	11

1 JOHDANTO

Yhteiskuntaan vaikutetaan hyvin monella tavalla niin demokraattisen järjestelmän sisältä kuin sen ulkopuoleltakin käsin. Vaikuttajina toimivat niin kansalaiset, erilaisia etunäkökohtia ajavat tahot kuin globaalit markkinavoimatkin. Jokaiselle yksilölle on kuitenkin tärkeää saada vaikuttaa elämäänsä ja tehdä omia päätöksiä. Aktiiviseksi kansalaiseksi ja vaikuttajaksi kasvetaan yhteiskunnallisin valinnoin sekä harjaantumalla ja osallistumalla. Kansalaiseksi ja kansalaisena kasvaminen alkaa jo varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän.

Baumanilainen notkea moderni yhteiskunta on kansalaisen silmin tarkasteltuna hyvin ongelmallinen. Kansalaiset ovat yksilöitä, jotka elävät globaalissa epävarmuudessa ja muutoksessa, ja joutuvat kohtaamaan näennäisen demokratian, jossa päätökset tehdään lähinnä kulutusideologisin perustein tehokkuutta ja tuottavuutta korostaen. Ihmiset kasvavat yhteiskuntaan, jossa keskeistä on kuluttaminen ja jossa heidän on selviydyttävä yksilöinä omien mahdollisuuksiensa ja verkostojensa varassa. Kansalaisvaikuttaminen ja kansalaiskasvatus onkin mielestämme nähtävä poliittisena ja eettisenä kysymyksenä, jolla on pitkäkestoisia vaikutuksia yhteiskuntaan ja kansalaisiin. Kansalaisuus ja kansalaiskasvatus lähtevät liikkeelle kansalaisyhteiskunnan ja globalisaation kriittisestä tarkastelusta: Mitä opimme ja voimme oppia notkeassa modernissa yhteiskunnassa siinä selviytyäksemme ja sitä muuttaaksemme?

Tämän oppimistehtävän tarkoituksena on tarkastella vaikuttamista kansalaisyhteiskunnassa, kansalaiskasvatusta sekä oppimisen merkitystä kansalaiseksi kasvamisessa. Aluksi kokoamme ja avaamme ilmiön kannalta keskeisiä käsitteitä: notkea elämä, demokratia, yhteiskunnallinen vaikuttaminen, kansalaiskasvatus ja elinikäinen oppiminen. Tämän jälkeen pohdimme, miksi vaikuttaminen yhteiskunnassa on tärkeää ja mitä merkitystä kansalaiskasvatuksella on. Tarkastelemme kriittisesti kansalaiskasvatusta ja sen kohtaamia ongelmia. Pohdimme myös kansalaiseksi kasvamista oppimisena ja moraalien kehittymisenä. Lopuksi kokoamme joitain aiheesta heränneitä keskeisiä kysymyksiämme ja ajatuksiamme.

2 KESKEISET KÄSITTEET

Tässä oppimistehtävässä muodostamme kuvaa kansalaisvaikuttamisesta ja kansalaiseksi kasvamisesta vahvasti Baumanin (2005) ja Jarvisin (2008) käsityksiin perustuen. Siksi on tärkeää ymmärtää eräitä keskeisiä käyttämiämme käsitteitä, jotka ovat aiheen käsittelyn kannalta olennaisia ja teemaa kannattelevia. Baumanilaista notkeaa elämää eletään notkeassa modernissa yhteiskunnassa, jossa demokratian merkitys kansalaisten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaansa on olennainen. Kansalaisilla on tarve vaikuttaa yhteiskuntaan niin demokraattisen järjestelmän sisällä kuin sen ulkopuolellakin, ja sitä varten he tarvitsevat kansalaiskasvatusta, joka auttaa heitä kansalaisina ymmärtämään ja ottamaan haltuun elämänsä ja yhteiskuntansa. Tämä kansalaiseksi kasvaminen on elinikäistä oppimista.

Notkeaa elämää (liquid life) eletään notkeassa modernissa yhteiskunnassa (liquid modern society). Notkean modernin yhteisössä elämä on epävarmaa, yksilön saavutukset eivät ole hallittavia ja pelko kadottaa muutos on pysyvää. Uusia asioita aloitetaan sarjassa ja halu saavuttaa menestyksekkäitä päätymisiä ja saada niistä kunniaa, on suuri. Elämä on vahvasti kulutuselämää ja keskeinen tehtävä on kuluttaminen. Hyödykkeiden käyttö havainnollistaa kuluttajien (consumer) omaa käyttöarvoa. Tarpeettomiksi jääneet tuotteet ja palvelut poistetaan tehokkaasti. Jätehuolto kunnioittaa talouden asemaa, sillä selviytyminen ja hyvinvointi riippuvat nopeudesta hävittää tuotteet (Bauman 2005, 2, 9-10). Yhteiskunnan tehtävänä on myös Jarvisin (2008, 29) mukaan kulutuksen ja konsumerismin ylläpitäminen. Markkinat luovat kasvavia tarpeita, joihin yhteiskunnan ja ihmisten on vaikea vastata.

Demokratia tarkoittaa kansalaisyhteiskunnassa muodostettua hallintovaltaa, jossa yhteiskunnan jäsenillä, mukaan lukien yritykset ja organisaatiot, on mahdollisuus vaikuttaa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Demokratia on yhteistä elämistä, vuorovaikutusta sekä kansalaisten osallistumista ja tahdon toteuttamista. Demokraattinen yhteiskunta on oppiva yhteiskunta, jossa kasvatukselliset vaihtoehdot ovat avoinna kaikille ja elinikäiseen oppimiseen kannustetaan. Demokratia ylittää luokkaesteet, etniset rajat ja kansalliset alueet (Jarvis 2008, 164-165). Kansalaiset ovat yksilöitä, joilla on oikeus päättää omista tekemisistään ja oikeus ilmaista mielipiteensä lain määrittämässä puitteissa, mutta samalla vastuu omista teoistaan ja epäonnistumisistaan (Bauman 2005, 21).

Yhteiskunnallisella vaikuttamisella halutaan Baumanin (2005) mukaan muuttaa tai säilyttää yhteiskunnassa vallalla olevia asioita. Kansalaiset vaikuttavat edustuksellisen järjestelmän kautta, kansalaisyhteiskunnan toiminnoissa sekä arkielämän valinnoilla niin kansainvälisellä, kansallisella kuin paikallisella tasolla. Yhteiskuntaan vaikuttavat voimakkaasti myös muut tahot ja voimat, kuten globaali markkinatalous.

Kansalaiskasvatus on tietoista toimintaa yhteiskunnan jäsenten kasvattamiseksi ja kasvamiselle kansalaisuuden vaatimuksiin. Kansalainen on aktiivinen toimija, joka omilla valinnoillaan rakentaa suhdettaan yhteiskuntaan ja valtioon. Osana kansalaiskasvatusta yhteiskunta ylläpitää koulutusjärjestelmää ja oppivelvollisuutta, joilla taataan perus- ja yleissivistys (Kiili 2016; Suutarinen 2016). Kansalaiset hankkivat osaamista erilaisilla opiskelu- ja kehittämismahdollisuuksilla (Jarvisin 2008, 163, 174, 177) sekä rakentavat myönteistä kansalaisuutta. Oppiva ja sivistynyt yhteiskunta on edellytys korkean tiedon ja suorittamisen taloudelle. Yksilöillä tulee olla oikeus kouluttautumiseen, joka mahdollistaa hänen selviytymisensä ja kehittää hänen kyvykkyytään arvokkaaseen elämiseen. Oppiminen on edellytys kansalaiseksi kasvamiselle, ja siksi yksilöiden tulee olla sitoutuneita erilaisiin oppimisen mahdollisuuksiin.

Elinikäinen oppiminen (lifelong learning) on läpi elämän jatkuvaa oppimista, jossa yksilö on alttiina globaalille kulttuurille, eikä oppimisella ole päätepisteitä. Elinikäinen oppiminen ja oppimisyhteisö ovat sosiaalisia rakennusaineita jokapäiväisessä elämässä (Jarvis 2008, 5, 102, 109). Tieto vanhenee ja uusiutuu nopeasti, joten yksilön on mukauduttava muutoksiin eri elämänvaiheissa, opittava uusia asioita tai muutettava käsityksiään. Kansalaisyhteiskunnassa yksilö päivittää tietojaan omaehtoisesti koko elämänsä ajan, ja siksi itseohjautuvuuden kehittyminen on tärkeää (Bauman 2005).

3 VAIKUTTAMINEN KANSALAISYHTEISKUNNASSA

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinot ovat ajan kuluessa muuttuneet. Vaikuttamista tapahtuu yhä enemmän verkossa, kolmas sektori on vahvistunut palveluiden siirtyessä niille julkiselta sektorilta, ja myös lapset otetaan mukaan vaikuttamiseen (Kiili 2016). Yksittäisellä kansalaisella on useita tapoja vaikuttaa politiikkaan, yritysten toimintaan ja mediaan (Suutarinen 2016). Joku vaikuttaa laajemmin, jopa globaalisti, kun taas joku toinen vaikuttaa vain omaan elämänpiiriinsä esimerkiksi kulutusvalintojen kautta. Mikäli yhteiskunnallinen muutos ei tapahdu toivotulla tavalla ja riittävällä nopeudella ihmiset saattavat tarttua hyvin radikaaleihin vaikuttamisen keinoihin. Jokaiselle yksilölle on kuitenkin tärkeää saada vaikuttaa elämäänsä ja tehdä omia päätöksiä.

Valtaa on hyvin montaa lajia: on taloudellista valtaa, jota edustavat muun muassa kaupalliset yritykset; on poliittista valtaa, jota edustavat muun muassa valtiot; ja on symbolista valtaa, jota edustavat esimerkiksi kirkko, koulut ja yliopistot sekä mediateollisuus. Perinteisten valtajärjestelmien oheen on tullut uusia vaikuttamiskanavia, joista yksi on kuluttamalla vaikuttaminen. Ihmisten arkielämä on kulutuksella kyllästettyä, joten on hyvin luontevaa, että myös vaikuttamisen keinoja etsitään sitä kautta. Voidaan esimerkiksi suosia Reilun kaupan - tuotteita tai boikotoida vastaavasti jotakin muuta merkkiä. Toki tässä tapauksessa tulee muistaa, että kuluttamalla vaikuttaminen rajoittuu lähinnä teollistuneisiin länsimaihin; eli niihin maihin, joissa on eniten varaa kuluttaa.

Ajankohtaisia ja puhuttavia esimerkkejä vallan ja vaikuttamisen näkökulmasta on runsaasti. Globaalisti hyvin merkittävä henkilö on nykyinen Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump, jonka puheet herättävät voimakkaita mielipiteitä puolesta ja vastaan joka puolella maailmaa. Puheisiin on ottanut kantaa myös Teemu Selänteen kaltaiset suomalaiset julkisuuden henkilöt (Apu-lehti 2016). Kansallisena ja hyvin tärkeänä vaikuttajana toimii puolestaan esimerkiksi kirkko, jonka edustajat ovat viime aikoina ottaneet kantaa Suomessa käytyyn keskusteluun sukupuolineutraalista avioliittolaista. Kirkolla onkin esimerkiksi Suomessa hyvin pitkä ja vahva perinne yhteiskunnallisen vaikuttajan roolista. Paikallisena vaikuttajana taas voi toimia esimerkiksi ryhmä kansalaisia omassa lähiössään. Hyvänä esimerkkinä osallisuudesta ja demokratian toteutumisesta on Helsingissä Maunula-talon suunnitteluprosessi, jossa kyseisen lähiön asukkaat pääsivät vaikuttamaan ja esittämään toiveitaan jo varhaisessa vaiheessa. Suunnittelun tuloksena on kaikenikäisten ja erikielisten asukkaiden kohtauspaikka,

jossa työväenopisto, kirjasto ja nuorisasiankeskus toimivat yhteistyössä. (Politiikasta.fi 2017.)

Yksi julkisen koulun tärkeimpiä tehtäviä on kansalaiskasvatus, sillä juuri peruskoulussa annetaan suuri osa koko ikäluokalle tarkoitetusta yhteiskuntaopetuksesta (Suutarinen 2006, 113). Kansalaiskasvatuksen merkitys pienten ja hieman isompienkin koululaisten keskuudessa on kiistaton. Lapsilla tulisi olla mahdollisuus opetella yhteistyötä muiden kanssa sekä kokea yhteisöllisyyttä. Lapsille olisi myös ensisijaisen tärkeää, että heidän ajatuksensa otetaan huomioon ja että he voivat omilla toimillaan vaikuttaa ympärillä olevaan maailmaan. Epäonnistunut ja kielteinen kansalaiskasvatus saa vain aikaan populismia, syrjäytymistä ja jopa radikalisoitumista.

Vuonna 2016 voimaan tulleissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa suositellaan, että yhteiskuntaopetuksen opetus aloitetaan viimeistään 4. vuosiluokalla, ja sille on varattu kaksi viikkotuntia. 4-6-luokkalaisille on tullut uusi oppiaine, joka tunnetaan nimellä yhteiskuntaoppi. Yläkoulun puolella yhteiskuntaopin tunnit on vastaavasti sijoitettu yhdeksännelle luokalle. Yhteiskuntaopetuksen tavoitteena on kasvattaa lapsia aktiivisiksi, vastuuntuntoisiksi, yritteliäiksi ja taloudellisiksi toimijoiksi. (Opetushallitus 2014.) Jotta lapsesta voisi kasvaa aktiivinen kansalainen ja toimija, se ei voi jäädä vain peruskoulun yhteiskuntaopin opetuksen varaan. Aktiiviseksi kansalaiseksi ei tulla käymällä pakolliset yhteiskuntaopin tunnit. Tiedot ovat toki lähtökohta hyvään alkuun, mutta sen lisäksi tarvitaan harjaannusta ja osallistumista. Lapset ja nuoret tarvitsevat konkreettisia ja kannustavia todellisen elämän tilanteita, joissa oppitunneilla saatuja tietoja voidaan toteuttaa käytännössä. Lapsen matka kohti aktiivista kansalaisuutta mahdollistuu esimerkiksi oppilaskunnissa, jotka herättävät oppilaiden kiinnostusta koulun kehittämiseen yhdessä muiden kanssa (Suutarinen 2017). Tampereen lapsiparlamentin kaltaisessa toiminnassa oppilaat puolestaan pääsevät osallistumaan oman kuntansa päätöksentekoon (Kiili 2017). Oppilaskunnassa toimiminen kehittää oppilaiden valmiuksia toimia ryhmänsä tai luokkansa edustajina ja harjaannuttaa muun muassa heidän neuvottelutaitojaan. Lisäksi se tarjoaa oivan mahdollisuuden edistää oppilaan roolia koulun yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin kehittämisessä. Oppilaat oppivat myös kantamaan vastuuta yksilöinä ja yhdessä ryhmänä.

4 KANSALAISKASVATUS

Kansalaiskasvatus tulee nähdä poliittisena ja eettisenä kysymyksenä, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia yhteiskunnan kehitykseen ja kansalaisten elämään. Käytännöllisenä toimintana siihen vaikuttaa oleellisesti se, miten kansalaisuus ja kansalaisen vaikutusmahdollisuudet ymmärretään muun muassa poliittisessa päätöksenteossa, käytettävissä oppimateriaaleissa ja opetussuunnitelman perusteissa. Kansalaiskasvatuksen tulee sen vuoksi lähteä liikkeelle kansalaisyhteiskunnan ja globalisaation kriittisestä tarkastelusta. Kriittistä ajattelua tarvitaan, jotta ylipäättään kykenemme tunnistamaan inhimillisen elämän kannalta keskeisiä ongelmia. Muutoin otamme liian helposti nykyisen yhteiskunnallisen ajattelun, tavoitteet ja tilanteen annettuna tosiasiana ja päädyimme uusintamaan vallitsevia ideologioita ja valtarakenteita.

Kansalaiskasvatuksessa joudutaan pohtimaan useita notkeasta modernista elämästä nousevia ongelmia. Ensinnäkin joudumme vastaamaan globaalin epävarmuuden ja syrjäytymisen ongelmaan, sillä globaalin talouden vaikutusten laajetessa ihmiset joutuvat sietämään kasvavaa epävarmuutta ja suuri osa kansalaisista on syrjäytymässä työelämästä ja muista yhteiskunnan toiminnoista (Bauman 2005, 5-7). Yhteisöllisyyden heiketessä individualismin myötä joudumme myös puuttumaan inhimillisen juurettomuuden ja pinnallistumisen ongelmaan, jottei ihmisyyttä itsessään muuttuisi kulutustuotteeksi ja sosiaalinen pääoma pelkiksi pinnallisiksi verkostoiksi (Bauman 2005, 10, 21).

Oleellinen kysymys kansalaiskasvatuksessa on yhteiskuntavastuuttomuuden ongelma, sillä yhteiskunnan menestyjät kasvavat välinpitämättömiksi niitä kohtaan, joilla on vaikeuksia selvitä elämässään, ja yhteiskunnallisten turvaverkkojen ylläpitämisestä alkaa tulla jo pelkästään ideologisesti mahdotonta (Bauman 2005, 33, 45). Samalla kohtaamme demokratian näennäisyyden ongelman, sillä kansalaisten kuunteleminen ei ole tasavertaista, vaan keskeiset päätökset tehdään ensisijaisesti vallalla olevan kulutusideologian perusteella (Bauman 2005, 23-24). Kansalaisvaikuttamisesta tulee välttämättömyydeksi muuttuva kansalaisoikeus, jolla on silti vaikea vaikuttaa aidosti mihinkään olennaiseen, koska vallalla oleva taloudellis-teknologinen ajattelu ohjaa voimakkaasti yhteiskunnallisen muutoksen suuntaa (Jarvis 2008, 27).

Kansalaiskasvatuksessa joudutaan myös pohtimaan koulutuksen merkityksen ongelmaa, sillä erityisesti talouselämän ajamat arvostukset rapistavat uskoa koulutuksen itseisarvo-

suuteen (Bauman 2005, 28). Tämän myötä koulutus uhkaa menettää yhteiskunnan arvostuksen ja tuen, jos siitä ei ole "käytännön hyötyä". Samalla koulutuksesta tulee ihmisille syötetty utopia pääsystä hyvään asemaan yhteiskunnassa, joka todellisuudessa antaa ainoastaan mahdollisuuden kilpailla tietynlaisista työpaikoista eikä edistä työelämässä menestymistä sen enempää (Bauman 2005, 28). Yhteiskuntaa ei voi muuttaa paremmaksi, ellei ymmärrä miten se toimii ja miten sen toimintaan voi vaikuttaa tehokkaasti. Siksi kansalaiskasvatukseen tulee edistää yhteiskunnan ja sen toiminnan hyvää tuntemusta, myös globaalilla tasolla. Notkeassa modernissa yhteiskunnassa tämä on kuitenkin vaikeaa, sillä maailma on jatkuvassa muutoksessa ja liian kompleksinen hallittavaksi ja kunnolla ymmärrettäväksi (Bauman 2005, 3). Polarisoituneessa maailmassa on liian helppoa antaa kevyitä ja yksinkertaistettuja selityksiä vastapoolin toiminnalle edes pyrkimättä ymmärtämään näiden omaa elämää ja sen lähtökohtia (Bauman 2005, 40, 47). Yhteiskuntaan vaikutetaan sekä demokraattisen järjestelmän sisältä että sen ulkopuolelta. Pelkästään demokraattisen järjestelmän tuntemus ei riitä, vaan kansalaisen täytyy kyetä vaikuttamaan myös demokraattisen järjestelmän ulkopuolisten valtajärjestelmien piirissä.

Kansalaisvaikuttamisen tavoitteiden ja toiminnan perustaksi tarvitaan unelmia paremmasta maailmasta, jotta yksilöllä olisi selkeä käsitys ja kokonaisnäkemys siitä, mihin suuntaan hän yhteiskunnallisella vaikuttamisellaan pyrkii (Jarvis 2008, 33). Muutoin hän jää helposti taistelemaan kysymyksistä, joita muut nostavat esiin, sen sijaan että hän määritteli tavoitteensa itse. Keskeinen yhteiskunnallinen kysymys kansalaisen kannalta on demokratia (Bauman 2005, 126; Jarvis 2008, 39). Talouselämä toimii diktatuurisesti, ja sen ajattelu ja toimintatavat leviävät kaikkialle yhteiskuntaan tehokkuuden ja tuottavuuden vaatimuksen varjolla. Siksi olennaista on demokraattisen järjestelmän ja demokraattisuuden puolustaminen kaikkialla, yhteiskunnan eri osa-alueilla ja toiminnoissa.

Muuttuvassa maailmassa kansalaiseksi kasvaminen on elinikäistä oppimista, ja siksi keskeistä kansalaiskasvatuksessa ei ole opetus vaan oppiminen - kansalaiskasvatuksen tehtävänä on ohjata ihmisiä kansalaiseksi (ja kansalaisena) kasvamiseen. Kansalaiseksi kasvaminen on erityisesti käytännössä oppimista ja sitä, että oppiminen tapahtuu mahdollisimman paljon autenttisissa ympäristöissä ja integroidusti. Keskeinen ongelma on kuitenkin siinä, että notkea moderni yhteiskunta sosiaalistaa jäsenensä kuluttajiksi ja tuotantotekijöiksi, ei tiedostaviksi ja kriittisiksi kansalaisvaikuttajiksi (Bauman 2005, 62, 83, 126). Tarvitaan myös transformatiivista oppimista, jonka avulla kansalaiset voivat nähdä itsensä ja yhteiskuntansa uudella tavalla ja muuttaa sitä (Mezirow 2006, 17; Bauman 2005, 12; Jarvis 2008, 27).

5 OPPIMISEN MERKITYS KANSALAISEKSI KASVAMISESSA

Kansalaiseksi kasvaminen käynnistyy varhaislapsuuden primaarisosialisaatiossa, jonka aikana lapsi kasvaa perheen ja yhteiskunnan jäseneksi. Lapsuuskodin kautta yksilö omaksuu omalle perheelleen tyypillisiä tietoja, arvoja ja uskomuksia, joiden avulla hän alkaa luoda käsitystä ulkopuolisesta maailmasta (Jarvis 2008, 16). Kasvu jatkuu sekundaarisosialisaatiossa, jossa kaikki tulevat tapah-tumasar-jat johdattavat häntä kansalaiseksi yhteiskunnan muille sektoreille. Primaarisosialisaatiossa keskeistä on emotionaalinen samaistuminen vanhempiin näiden toimiessa todellisen maailman välittäjinä, kun taas sekundaarisosialisaatiossa lapsi kohtaa formaalisten instituutioiden välittämän todellisuuskäsityksen (Aittola 2012, 68-69).

Kansalaiseksi kasvaminen on oppimista, joka Jarvisin (2008, 219) mukaan kiteytyy olemiseen ja joksikin tulemiseen, tekemiseen, tietämiseen, yhdessä elämiseen sekä ympäristöstä huolehtimiseen. Oppiminen tarkoittaa siis persoonallisuuden kasvamista, työtä, taitojen hankkimista ja kansalaisuuteen kiinnittymistä sekä laajaa kirjoa tietoa ja viisautta. Se tarkoittaa myös erilaisten persoonien kohtaamista ja heistä välittämistä sekä yhteisen planeettamme ymmärtämistä kaikkien kodiksi. Kansalaiseksi kasvaminen ei ole vain tiedollista kehittymistä vaan ennen kaikkea ihmisenä olemista, ja siksi oppimisen tulee olla koko elämän kestävä (Jarvis 2008, 3). Kyse on yksilön potentiaalin saavuttamisesta (Jarvis 2008, 150). Oppimisessa, johon tunteet liittyvät keskeisesti, on kyse ihmisen koko persoonasta - kehosta, mielestä, itsestä sekä elämänvaiheista. Kokemukset ja toiminta sekä reflektointi muokkaavat käsitystä itsestä ja antavat opitulle uusia merkityksiä. Tässä kokonaisuuden kehässä ihminen oppii ja kasvaa koko elämänsä ajan (Jarvis 2008, 6).

Kansalaisena kasvamiseen kuuluva moraalinen kehittyminen jatkuu elinikäisen oppimisen kautta läpi elämän. Kohlbergin (Jarvisin 2008, 138, mukaan) esittämien moraalikehityksen vaiheiden toiseen, konventionaaliseen, vaiheeseen kuuluvat hyvien ihmissuhteiden moraalinen sekä sosiaalisen järjestelmän ja omantunnon moraalinen kehittyminen. Jarvisin (2008, 46) mukaan elinikäisen oppimisen mahdollistama työmarkkinakelpoisuus on avain aktiiviseen kansalaisuuteen, ja se mitä ihmiset tekevät, vaikuttaa siihen, kuinka yhteiskunta arvottaa, tuomitsee ja identifioi kansalaiset. Koulutukseen, työhön ja vapaa-aikaan ulottuva tietoyhteiskunta tarjoaa monia oppimisen mahdollisuuksia (Jarvis 2008, 4). Rajaton tiedon mahdollisuus ei kuitenkaan sisällä ja merkitse pelkästään hyvää (Jarvis 2008, 98). Jarvisin (2008, 224-225) visio paremmasta maailmasta on yhteiskunta, jossa kansalaiset tarvitsevat paljon

tietoa, sekä käytäntöä että reflektointia teoriaa mutta erityisesti myös rakastavat maailmaa, olemista, välittämistä ja oppimista. Kansalaiset tarvitsevat yhteiskunnan, jossa vaalitaan rakastamaan oppimista.

Baumanin näkemys kansalaiseksi kasvamisesta on huomattavasti kriittisempi: myös primaarisosialisaatiossa painottuu kuluttaminen (Bauman 2005, 110). Lapset kasvavat kulutusyhteiskunnassa kulutustuotteiden käyttäjiksi ja tekevät kulutuspäätöksiä, ja myös heitä itseään kohdellaan kulutuspäätösten kohteina. Bauman (2005, 104) toteaa, että lasten hankkiminen on kallista, se vaatii paljon rahaa. Helsingin Sanomat (2017) esitteli äskettäin perheen, jossa 1-vuotiaalle lapselle ostetaan trendivaatteita sadoilla euroilla kuukaudessa, esimerkiksi 45 euron pikkuhousut. Kuvaako tämä notkeaa modernia kulutusyhteiskuntaa ja erityisesti oppimista sellaisen yhteiskunnan kansalaiseksi?

Notkeassa modernissa yhteiskunnassa kansalaisten identiteetti rakentuu mahdollisuuksien verkoston varaan, jossa mikään ei ole pysyvää (Bauman 2005, 4). Uusien mahdollisuuksien myötä vanhaan ei enää käytetä aikaa. Keskeistä sekundaarisosialisaatiossa onkin juuri identiteetin rakentaminen ja mahdollisuus syntyä uudestaan. Jos et halua olla sellainen kuin olet, voit lakata olemasta niin ja yrittää muuttua sellaiseksi, joka et vielä ole (Bauman 2005, 6, 8). Paradoksaalista yksilöiden yhteiskunnassa kuitenkin on, että yksilöllisyys on yksilöllisten ihmisten ryhmähengen vaatimusten tuottamaa: Se ei johda aitoon yksilöllisyyteen vaan notkean modernin yhteiskunnan tavaramerkkinä olevan roolijaon päivittäiseen ylläpitämiseen (Bauman 2002, 16, 41). Vaikka valinnanvapautta korostetaan, kukaan ei silti voi kieltäytyä osallistumasta yksilöllistymisen peliin (Bauman 2002, 43, 45). Kuten Bauman (2002, 46) kärjistää ilmaisee: "Yksilöllistymisen kattilassa keitetystä vapauden maukkaassa keitossa kelluu inhottava kyvyttömyyden karpänen, ja tuo kyvyttömyys tuntuu erityisen julmalta, hämmentävältä ja järkyttävältä, koska vapauden ajateltiin lisäävän mahdollisuuksia". Elinikäinen oppiminen on muuttunut pakotetuksi vanhan uusintamiseksi.

Bauman (2005, 122, 123) kuvaa koulutuksen muutosta, jossa keskeiseksi on noussut tehokkuus, kilpailukyky, kustannustehokkuus ja tilivelvollisuus. Elinikäinen oppiminen on muotoiltu uudelleen korostamaan kansalaisen vastuuta valitsemistaan ja hankkimistaan taidoista sekä varautumista väärin valintojen seurauksiin. Keskeistä on oppia sopeutumaan liukkaaseen ja häilyvään työmarkkinaan. Baumanin (2005, 128) mukaan elinikäistä oppimista tarvitaan antamaan valinnanmahdollisuuksia, mutta ennen kaikkea on pelastettava ne olosuhteet, jotka tekevät valinnoista mahdollisia ja ovat kansalaisten omassa voimassa.

7 POHDINTA

Notkea moderni yhteiskunta on kansalaisvaikuttamiselle ja kansalaisena kasvamiselle monella tapaa erityisen haasteellinen ympäristö, sillä sen jäsenten tulisi kyetä vastustamaan tapaa, jolla heitä sosiaalistetaan vallitsevaa ajattelua ja toimintatapoja kyseenalaistamattomiksi kuluttajien ja tuotantotekijöiden massaksi. Kansalaisyhteiskunnalla onki suuri rooli yhteiskunnan jäsenten kasvamisessa aktiivisiksi kansalaisiksi. Tarvitaan niin tietoperustaista opetusta kuin käytännön harjaantumista esimerkiksi oppilaskuntatoimintaan osallistumalla ja vuorovaikutus- ja neuvottelutaitoja kehittämällä. Kansalaisyhteiskunnan ydin on opetuksen sijaan oppiminen. Emme voi muuttaa yhteiskuntaa paremmaksi, ellemmme ymmärrä sen toimintaa ja miten sen toimintaan voi vaikuttaa tehokkaasti.

Kansalaisyhteiskunta tulee nähdä poliittisena ja eettisenä kysymyksenä, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia yhteiskunnan kehitykseen ja kansalaisten elämään. Keskeistä on sen kyky nostaa esiin keskeisiä yhteiskunnallisia ongelmia ja kysymyksiä pohdittaviksi. Moni kansalainen ei välttämättä tule ajatelleeksi, millaisia vaikutusmahdollisuuksia hänellä onkaan, vaan ymmärtää vaikuttamisen edustuksellisenä poliittisena toimintana. Silti vaikutamme tietoisesti tai tiedostamattomasti joka päivä erilaisiin asioihin, kuten ostamalla jonkin tietyn valmistajan valmistamaa maitoa tai kahvia kauppareissulla.

Kansalaisyhteiskunnaksi kasvaminen herättää paljon kysymyksiä. Mikä on primaarisosialisaation merkitys? Kumpuavatko sieltä juuret niin aktiiviselle, myönteiselle vaikuttamiselle kuin radikalisoitumisella ja populismilla? Takaako koulutus sivistyksen ja elämänkokemus viisauden vai tarvitaanko vielä jotain muuta? Ja millaista kansalaisyhteiskuntaa notkeassa modernissa yhteiskunnassa ollaan oppimassa ja mihin sillä tähdätään? Onko siinä sijaa moraalin kehittymiselle? Baumanlainen kritiikki on varmasti tervetullutta herättelemään elämäämme notkeassa modernissa yhteiskunnassa ja kulutusyhteiskunnassa. Voiko elämä jatkua näin? Kestämmekö oravanpyörässä ja jatkuvissa muutoksissa väsymättä? Onko moraalisesti oikein elää kuluttajana talouden ehdoilla? Tai onko oikeanlaista kansalaisyhteiskunnasta kasvattaa lapset kulutusyhteiskuntaan? Kenties Jarvisin visio paremmasta maailmasta ja oppimisen rakastamisesta olisi meille kaikille hyväksi. Olemmekin kokeneet oppimistehtävän yhteiskunnallisia kysymyksiä avaavaksi ja omaa käsitystä ja osaamista laajentavaksi. Kasvattajina ja kansalaisina joudumme jokainen miettimään, millaista yhteiskuntaa ja ajattelua omassa toiminnassamme, työssämme ja elämässämme edistämme.

LÄHTEET

AITTOLA, T. 2012. Peter Berger ja Thomas Luckmann. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Teoksessa Aittola, T. (toim.) Kasvatussosiologian suunnannäyttäjät. Helsinki: Gaudemus, 57-74.

Apu-lehti 2016. Trump oli parempi vaihtoehto. Apu-lehti. Luettu 20.2.2017.
<http://www.apu.fi/artikkeli/teemu-selanne-trump-oli-parempi-vaihtoehto>

BAUMAN, Z. 2002. Notkea elämä. Tampere: Vastapaino

BAUMAN, Z. 2005. Liquid life. Cambridge: Polity.

FIELD, J. 2005. Social capital and lifelong learning. Bristol: The Policy press.

Helsingin Sanomat 2017. Viisikymppiä merkkialushousuihin vai kymppin toppahaalari? Näin ostat lapselle trendivaatteita tai teet löytöjä nettikirpparilta. Helsingin Sanomat. Luettu 25.2.2017. <http://www.hs.fi/talous/art-2000005086878.html>

JARVIS, P. 2008. Democracy, lifelong learning and the learning society: active citizenship in the late modern age. London: Taylor & Francis Ltd.

KIILI, J. 2017. Lasten osallisuus ja edustuksellinen osallistuminen. Luento ja luentomateriaali.

MEZIROU, J., toim. (1996). Uudistava oppiminen: kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, oppimateriaaleja 23. Helsinki: Painotalo Miktor.

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Next Print Oy. Luettu 20.2.2017.
http://www.opph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Politiikasta.fi. 2017. Luettu 26.2.2017. <http://politiikasta.fi/radikaalidemokratiaa-helsingin-maunulassa/>

SILVASTI, T. 2017. Yhteiskunta - Globalisaatio ja riskiyhteiskunnan haasteet. Luento ja luentomateriaali.

SUUTARINEN, S. 2006. Aktiiviseksi kansalaiseksi. Kansalaisvaikuttamisen haaste. Jyväskylä: PS-kustannus.

SUUTARINEN, S. 2017. Kansalaisvaikuttaminen, yhteiskuntaopetus. Luento ja luentomateriaali.